

การสืบทอดของศาลเจ้าจีนในประเทศไทย :

กรณีศึกษา ศาลเจ้าเล่าปุนเถ้ากงถนนทรงวาด

The Succession of Chinese Shrines in Thailand:

A Case Study of Lao Pun Tao Kong Shrine on Song Wat Road

ปุนณทรีย์ สันติสุภาพร¹ มนต์ชัย แซ่เตีย² และ ปทิตตา วงศ์คงเดิม³

Punnatree Suntisupaporn¹ Monchai Saetia² and Pathitta Wongkongderm³

^{1,2,3} สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

^{1,2,3} School of Liberal Arts, Sukhothai Thammathirat Open University

¹Email address: Punnatree.sun@stou.ac.th

Received: February 2, 2026 Revised: March 31, 2026 Accepted: April 1, 2026

บทคัดย่อ

การสืบทอดของศาลเจ้าจีนในประเทศไทยมีแนวทางการสืบทอดหลากหลายวิธีแตกต่างกันตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งการสืบทอดมีผลต่อการพัฒนาศาลเจ้าจีนในรูปแบบที่ต่างกันไป งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาพัฒนาการการสืบทอดของศาลเจ้าเล่าปุนเถ้ากง ถนนทรงวาด และปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดของศาลเจ้าเล่าปุนเถ้ากง ถนนทรงวาด โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ สัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม คือ ผู้จัดการศาลเจ้าเล่าปุนเถ้ากง ถนนทรงวาด คนปัจจุบัน กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยในชุมชนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่กรมการปกครอง ผลการวิจัยพบว่าพัฒนาการการสืบทอดของศาลเจ้าเล่าปุนเถ้ากง แบ่งได้เป็น 3 ระยะ ตามการเปลี่ยนแปลงกิจการของศาลเจ้า ได้แก่ **ระยะที่หนึ่ง** การคัดเลือกผู้จัดการศาลเจ้าโดยการแต่งตั้งตามความเหมาะสม กล่าวคือ การคัดเลือกบุคคลที่มีความสามารถและได้รับความไว้วางใจในการดูแลบริหารกิจการของศาลเจ้าในระยะเริ่มก่อตั้ง สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อการถ่ายทอดความเชื่อและการสืบทอดศาลเจ้า คือ เทพเจ้า และสมาชิกกลุ่มผู้ศรัทธา **ระยะที่สอง** การคัดเลือกผู้จัดการศาลเจ้าเป็นการผสมผสานระหว่างรูปแบบสืบทอดในวงศ์ตระกูล (ญาติพี่น้อง) และการสืบทอดโดยสมัครใจ สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อการถ่ายทอดความเชื่อและการสืบทอดศาลเจ้า คือ ระบบความเชื่อ แนวปฏิบัติ ค่านิยม และ พ่อแม่ผู้ปกครอง และ**ระยะที่สาม** การคัดเลือกผู้จัดการศาลเจ้าโดยใช้เกณฑ์การแต่งตั้ง

ตามความเหมาะสมภายใต้กฎหมายของรัฐบาล (กรมการปกครอง) สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อการถ่ายทอดความเชื่อและการสืบทอดศาลเจ้า คือ เทพเจ้า และประเพณีทางศาสนา พิธีกรรม
คำสำคัญ: การสืบทอดของศาลเจ้า; บทบาทของศาลเจ้าจีน; ศาลเจ้าเล่าปุ่นเก้ากง

Abstract

The succession of Chinese shrines in Thailand has taken diverse forms, evolving from the past to the present. These succession methods have influenced shrine development in different ways. This research aims to examine the development of succession at the Lao Pun Tao Kong Shrine on Song Wat Road and to identify the factors influencing its continuity. A qualitative research approach was employed, using semi-structured in-depth interviews with three sample groups: the current manager of Lao Pun Tao Kong Shrine on Song Wat Road, Thai-Chinese members of the local community and administrative officers working for Department of Provincial Administration. The findings indicate that the development of shrine succession can be divided into three periods based on changes in shrine organization. **The first period** involved the selection of a suitable successor, focusing on individuals with the capability and trustworthiness to manage the shrine during its initial stage. This period influenced beliefs around and faith in the shrine, particularly regarding deities or gods and faith community members. **The second period** involved a combination of family (relative) succession and voluntary succession. This stage was also influenced by religious traditions or denominations as well as the roles of parents or guardians. **The third and final period** involved the formal selection of a shrine successor according to criteria aligned with government regulations. Factors influencing beliefs and faith during this period and consequently the continuity of shrine management are primarily related to deities, religious traditions, and ritual practices.

Keywords: Shrine succession; Roles of Chinese shrines; Lao Pun Tao Kong Shrine

1. บทนำ

จากการศึกษาค้นคว้าประวัติความเป็นมาของศาลเจ้าจีนในกรุงเทพมหานคร พบว่ามีศาลเจ้าจีนจำนวนมากกระจายตามย่านพักอาศัยของชุมชนชาวจีน ซึ่งศาลเจ้าหลายแห่งกลายเป็นสถานที่สำคัญที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันของคนไทยเชื้อสายจีน แต่ละศาลเจ้ามีวัตถุประสงค์การสร้างที่แตกต่างหลากหลาย อาทิ สร้างเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ สร้างตามความเชื่อและประเพณีที่สืบทอดต่อกันมา สร้างเพื่อเป็นศาลเจ้าประจำตระกูล สร้างตามความนิยม สร้างเพื่อการแก้บน สร้างเพื่อการค้าขาย สร้างเพื่อความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ (สุรสิทธิ์ อมรรณิขศักดิ์, 2560) อีกทั้งศาลเจ้าจีนยังมีบทบาทที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิงในแต่ละยุคสมัย สำหรับศาลเจ้าเล่าปุนเล่าก่ง ถนนทรงวาดเป็นหนึ่งในศาลเจ้าที่มีความสำคัญตั้งแต่ในอดีต มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานนับ 200 ปีตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (สมัยรัชกาลที่ 3) ราว พ.ศ.2367 และมีพัฒนาการความเปลี่ยนแปลงเรื่อยมาจวบจนถึงปัจจุบัน การคงอยู่ไม่เสื่อมสลายไปตามกาลเวลา เป็นผลมาจากหลายปัจจัยทั้งเรื่องของความเชื่อและศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ของเทพในศาลเจ้าที่เลื่องลือปากต่อปากจากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทพเจ้าปุนเล่าก่ง ผู้ปกป้องรักษาชุมชนประจำท้องถิ่นและดลบันดาลให้กิจการค้าขายรุ่งเรือง ก่อเกิดเป็นความผูกพันระหว่างผู้มีจิตศรัทธากับศาลเจ้าในลักษณะเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อีกทั้งศาลเจ้าฯ ยังเป็นสถานที่ที่ถือเป็นศูนย์รวมในการจัดกิจกรรม จัดพิธีกรรมต่างๆ ตามคติความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนในละแวกนี้ จึงเป็นเสมือนพื้นที่ที่เชื่อมโยงผู้คนชาวจีนในชุมชนเข้าด้วยกัน จึงเป็นข้อบ่งชี้ให้เห็นถึงแรงศรัทธาและการฝังรากลึกทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน

การสืบทอดของศาลเจ้าเป็นกระบวนการที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อ ความศรัทธา ประเพณี และโครงสร้างการจัดระเบียบทางสังคมในแต่ละชุมชน ศาลเจ้าในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทำหน้าที่เป็นทั้งศูนย์รวมจิตใจ ศูนย์กลางการประกอบพิธีกรรม และสถานที่บ่งบอกอัตลักษณ์ร่วมของเชื้อสายจีน การสืบทอดของศาลเจ้าจึงไม่เพียงเกี่ยวข้องกับ การดูแลอาคารสถานที่หรือมรดกทางกายภาพ หากยังหมายรวมถึงการถ่ายทอดองค์ความรู้ พิธีกรรม ระบบการบริหารจัดการของคณะกรรมการหรือผู้จัดการศาลเจ้า ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างศาลเจ้ากับผู้ศรัทธาในชุมชน

ผู้ดูแลศาลเจ้าจีนในยุคปัจจุบันโดยเฉพาะในเขตเมืองกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงเชิงสังคมเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการพัฒนาเมืองหรือการเบียดขับชุมชนซึ่งเป็น เครือข่ายสำคัญที่สนับสนุนการดำรงอยู่ของศาลเจ้า (ณัชชา สิ้นศิริ, 2568) รวมถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการจัดการศาสนสถานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 ที่ให้

ศาลเจ้าขึ้นทะเบียนกับกรมการปกครองเพื่อป้องกันการรวมตัวกันในฐานะอั้งยี่ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กรมการปกครอง เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2568) ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้รูปแบบการสืบทอดศาลเจ้ามีความแตกต่างเปลี่ยนไปในแต่ละยุคสมัย ดังนั้นการศึกษาเรื่องการสืบทอดของศาลเจ้าจึงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจรูปแบบของการสืบทอดและแนวโน้มการสืบทอดศาลเจ้าในอนาคต

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงตัดสินใจเลือกศาลเจ้าเล่าปุนเถ้ากง ถนนทรงวาดเป็นกรณีศึกษา โดยมุ่งศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพัฒนาการความเป็นมาของศาลเจ้าฯ การเปลี่ยนผ่านในแต่ละช่วงเวลา รวมทั้งวิเคราะห์ปัจจัยในการสืบทอดของศาลเจ้าฯ ผ่านการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงและผู้มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนเอกสารค้นคว้าวิจัยจากแหล่งข้อมูล อาทิ หนังสือ ผลงานวิจัย ผลงานวิชาการ และวิทยานิพนธ์

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาพัฒนาการการสืบทอดของศาลเจ้าเล่าปุนเถ้ากง ถนนทรงวาด และศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดของศาลเจ้าเล่าปุนเถ้ากง ถนนทรงวาด

หลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1) ประวัติและพัฒนาการของความเชื่อในเทพเจ้าปุนเถ้ากง

คำว่า “ปุนเถ้ากง” หรือ “ปึงเถ้ากง” เป็นภาษาจีนแต้จิ๋ว (คนอำเภอเตี้ยฮังและอำเภอเท่งไฮ่เรียกว่า “ปุนเถ้ากง” คนอำเภอเตี้ยฮั้ว ก็ก้อฮั้ว และโผวเล้งเรียกว่า “ปึงเถ้ากง”) โดยคำว่า “ปุน (ตี้)” หรือ “ปึง (ตี้)” แปลว่า ท้องถิ่น ประสมกับคำว่า “เถ้าม็ก” ซึ่งแปลว่า หัวหน้า หมายความว่า หัวหน้าหรือผู้เป็นใหญ่แห่งสถานที่นั้นๆ อีกข้อสันนิษฐานหนึ่งกล่าวว่า “ปึง” แปลว่า ตั้งเดิม รวมกับอักษร “เถ้า” ซึ่งน่าจะลดคำมาจากคำว่า “โปวเถ้า” แปลว่า ชุมชน เมื่อรวมกันแล้วน่าจะแปลได้ว่า ชุมชนตั้งเดิม ในอีกความหมายหนึ่ง เสียวจิ่ว (นามแฝง) ได้อธิบายไว้ว่าในสมัยที่ชาวจีนแต้จิ๋วออกไปทำการค้าในโพ้นทะเล ปุนเถ้ากงจึงเปลี่ยนสถานะจากเจ้าที่ไปเป็นเทพเพื่ออำนวยโชคลาภและความร่ำรวย คำว่า “ปึง” มาจาก “ปึงจี” แปลว่า เงินทุน คำว่า “เถ้า” มาจาก “เถ้าไซ่” แปลว่า นิमितหมายที่ดี ส่วนคำว่า “กง” ใช้เรียกผู้อาวุโสชาย (ศุภกาญจน์ สุจริต, 2559)

ชื่อของปุนเถ้ากงปรากฏเฉพาะประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่านั้น ได้แก่ ประเทศไทย ลาว เวียดนาม กัมพูชา ฟิลิปปินส์ และป็นังโนมาเลเซีย ในวัฒนธรรมของชาวจีนแผ่นดินใหญ่ไม่ปรากฏชื่อเทพปุนเถ้ากง จะมีเพียงเทพที่มีฐานะคล้ายกัน คือ ไท่ต้งกง

หรือเทพแห่งพื้นดิน ซึ่งเป็นเทพในลัทธิเต๋านับถือกราบไหว้กันในประเทศจีน ทำหน้าที่ปกปักรักษาพื้นดิน และดูแลอาณาเขตที่อยู่ภายใต้การดูแลรักษาของตน (ถาวร สิกขโกศล, 2562)

เทพปุนเถ่ากง คือ เทพแปะกงหรือเจ้าที่ประจำสุสานหรือในป่าเขา รวมถึงฮกเด็กเจียสินหรือเทพเจ้าแห่งวาสนาและคุณธรรม เทพประจำเมือง หรือเกิดจากการยกย่องบรรพบุรุษของตนเสมือนเทพเจ้าองค์หนึ่งเพื่อบูชากันในตระกูลหรือได้รับการบูชาสืบทอดกันมาจนกลายเป็นเทพสำคัญประจำชุมชน การยกย่องบูชาบุคคลในประวัติศาสตร์เป็นเทพ มาจากบุคคลที่กระทำความดีความชอบหรือเป็นที่นับถือของผู้คนในช่วงเวลานั้นจึงถือบุคคลนั้นเป็นวีรบุรุษและยกย่องให้เป็นเทพเพื่อบูชาสืบทอด (ศุภกาญจน์ สุจริต, 2559)

ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นต้นมา ศาลเจ้าเล่าปุนเถ่ากงถูกสร้างขึ้นโดยกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพมาพำนักอาศัยและทำงานในประเทศไทยตามเมืองต่าง ๆ โดยมุ่งหวังให้ช่วยรักษาคุ้มครอง ปกป้องภัยอันตราย และให้ความร่มเย็นเป็นสุข ตลอดจนทำให้การค้าขายเจริญรุ่งเรือง (ศุภกาญจน์ สุจริต, 2559)

2) แนวคิดเกี่ยวกับการสืบทอดของศาลเจ้า

จากการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับการสืบทอดศาลเจ้าต่างๆ ทั่วโลก พบว่าการส่งต่อหน้าที่ในการปกครองดูแลศาลเจ้ามีรูปแบบที่หลากหลายและซับซ้อนแตกต่างกันในแต่ละศาสนาความเชื่อ และแต่ละบริบทของศาลเจ้า ศาลเจ้าต่างๆ ทั่วโลกที่ดำรงอยู่มาหลายยุคสมัยจะพบกับความเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เหล่านี้ส่งผลให้ศาลเจ้าหลายแห่งต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการสืบทอด เช่น จากระบบครอบครัวมาเป็นระบบคณะกรรมการ หรือจากการถ่ายทอดความรู้ด้วยการบอกเล่ามาเป็นระบบเอกสารดิจิทัลและการอบรมจากหน่วยงานภาครัฐ นอกจากนี้แนวคิดใหม่เกี่ยวกับการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมและกฎหมายของแต่ละประเทศก็เป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดรูปแบบการบริหารและการสืบทอดผู้จัดการศาลเจ้าให้เปลี่ยนแปลงไปตามบริบท ในงานวิจัยนี้ได้รวบรวมแนวทางการสืบทอดของศาลเจ้าไว้ได้ 4 แนวทาง ดังนี้

1) การสืบทอดในวงศ์ตระกูล ลักษณะการสืบทอดจะเป็นการส่งต่อกันภายในตระกูล ไม่ว่าจะเป็นพ่อสู่ลูก หรือการคัดเลือกกันภายในครอบครัว ยกตัวอย่างเช่น ในลัทธิความเชื่อชินโต (Shinto) ประเทศญี่ปุ่น ในประเทศญี่ปุ่นแต่ละตำบลจะมีศาลเจ้าชินโตในพื้นที่เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ หากเป็นศาลเจ้าขนาดเล็กชาวบ้านในชุมชนมีหน้าที่ช่วยกันดูแลศาลเจ้า (ซึ่งรวมถึงการปรับปรุง หรือสร้างศาลเจ้าใหม่ทุก 20-25 ปี) ในขณะที่ชาวบ้านก็หวังให้เทพเจ้าหรือ “คามิ” (Kami) ที่สถิตในศาลเจ้าช่วยดูแลความเป็นอยู่ของพวกเขา เป็น

การดูแลพึ่งพาซึ่งกันและกัน แต่หากเป็นศาลเจ้าขนาดใหญ่จะมีนักบวชประจำในศาลเจ้ามากกว่า 1 รูป โดยคณะกรรมการศาลเจ้าต้องเป็นผู้ระดมทุนเพื่อสนับสนุนการทำงานของนักบวช และตำแหน่งนักบวชประจำศาลเจ้าจะเป็นการถ่ายทอดจากพ่อสู่ลูก มีข้อสังเกตว่าการสืบทอดของศาลเจ้าในวงศ์ตระกูลนั้นผู้สืบทอดบางส่วนอาจมีความศรัทธาอย่างลึกซึ้งในเทพเจ้า แต่บางส่วนที่ได้รับอำนาจต่อมาจากบรรพบุรุษอาจไม่ได้มีศรัทธาในศาสนามากนัก กลุ่มนี้มองว่าตนเองทำหน้าที่เป็นภัณฑารักษ์ผู้อนุรักษ์ดูแลสถานที่สำคัญทางศาสนา (Keller, 2012) ในประเทศไทยมีศาลเจ้าที่สืบทอดภายในตระกูลเช่นกัน เช่น ศาลเจ้าแช่ซิมในประเทศไทย เป็นต้น ศาลเจ้าแช่ซิมถูกสร้างขึ้นใน พ.ศ. 2429 โดยผู้นำตระกูลซิม 3 ท่าน ได้แก่ นายบัวนั้งแช่ซิม นายย่งก๊อ แช่ซิม และ นายโจหยวน แช่ซิม และมีการสืบทอดศาลเจ้าในรุ่นต่อ ๆ มา โดยลูกหลานชาวตระกูลแช่ซิม แม้ว่าภายหลังจะมีระบบการจัดการดูแลศาลเจ้าผ่านการตั้งคณะกรรมการ แต่ตำแหน่งคณะกรรมการก็จะมีลูกหลานของตระกูลแช่ซิมปรากฏอยู่ด้วยเสมอ เช่น ใน พ.ศ. 2505 นายเทียนฮ้อ แช่ซิม ก็เป็นทั้งคณะกรรมการดูแลศาลเจ้า และประธานคณะกรรมการควบคุมการก่อสร้างปรับปรุงศาลเจ้า จวบจนมีพิธีสมโภชเฉลิมฉลองศาลเจ้าหลังใหม่ที่ก่อสร้างเสร็จใน พ.ศ. 2508 ศาลเจ้าฯ มีการเลือกตั้งคณะกรรมการฝ่ายบริหารงานของศาลเจ้าขึ้นใหม่เพื่อดูแลรักษาผลประโยชน์และกิจการของศาลเจ้าให้ก้าวหน้า จึงมีการประชุมเลือกตั้งคณะกรรมการขึ้นใน พ.ศ. 2508 ที่ประชุมได้เลือกนายโอเจีย แช่ซิม (สิมะพิเชฐ) เป็นประธานกรรมการผู้สืบทอดศาลเจ้าต่อไป (มูลนิธิสมาสงเคราะห์, ม.ป.ป.) ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศก็ยังปรากฏรูปแบบการสืบทอดเช่นนี้ให้เห็นอยู่ในศาลเจ้าหลายแห่ง

2) การสืบทอดโดยคัดเลือกจากเชื้อสายทางจิตวิญญาณ ในหลายวัฒนธรรมความเชื่อจะมีการสืบทอดผู้นำทางความเชื่อเพื่อดูแลศาสนสถานโดยคัดเลือกผ่านเกณฑ์ด้านจิตวิญญาณ เช่น ผู้ที่เป็นร่างทรง ผู้เห็นนิมิต ผู้ที่มีวิญญาณได้รับสัญญาณบางอย่างจากองค์เทพ หรือผู้ที่ได้รับการฝึกฝนจนบรรลุระดับทางจิตวิญญาณ รูปแบบนี้จะไม่ได้จำกัดการสืบทอดผ่านทางสายโลหิต การสืบทอดเช่นนี้ปรากฏให้เห็นได้ในหลายวัฒนธรรม อาทิ ในไต้หวันมีความเชื่อเรื่องร่างทรง (Jitong) ที่เป็นหนึ่งในผู้ที่มีบทบาทในการสืบทอดศาลเจ้าเอนเตออง เมืองเกาสง ไต้หวัน ส่วนในประเทศเกาหลีใต้มีระบบความเชื่อเรื่องพ่อมดหมอผี (Shamanism) ซึ่งผู้ปฏิบัติหรือร่างทรงที่เรียกว่า มูดัง (Mudang) ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับวิญญาณเหนือธรรมชาติ มูดังไม่เพียงทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมและสื่อสารกับวิญญาณเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในการดูแลศาลเจ้าและสถานที่ประกอบพิธีกรรมอีกด้วย ศาลของมูดังมักเป็นศาลขนาดเล็กซึ่งอาจตั้งอยู่ภายในบ้านพักอาศัยหรือบริเวณที่ผู้นำพิธี

อาศัยอยู่ เพื่อใช้เป็นพื้นที่ในการประกอบพิธีบูชาและสื่อสารกับวิญญาณ ในประเทศจีนเองก็มีการสืบทอดลักษณะนี้ซึ่งมักปรากฏในวัด หรือศาลประจำบ้าน โดยมีจุดเริ่มต้นจากสมาชิกในครอบครัวในบ้านเริ่มแสดงออกถึงพฤติกรรมที่แปลกออกไป เช่น เริ่มพูดภาษาอื่น ๆ ที่แปลกออกไปได้ หรือมีการแสดงความสามารถเหนือมนุษย์ เมื่อความสามารถพิเศษหรือพรสวรรค์นี้แพร่กระจายไปถึงคนในชุมชนโดยรอบส่งผลให้มีประชาชนจำนวนมากเข้ามาขอคำปรึกษาหรือเยี่ยมเยียน เพื่อขอรับความช่วยเหลือทางจิตวิญญาณหรือขอคำแนะนำในการดำเนินชีวิต เมื่อมีผู้เดินทางมาเป็นจำนวนมากบ่อยครั้ง เจ้าของบ้านอาจเกิดความไม่สะดวก จึงมีการจัดระบบการเยี่ยมใหม่ โดยจัดวันและเวลาในหนึ่งสัปดาห์ว่าสามารถเข้าพบในช่วงใด และจัดสถานที่สำหรับผู้มาเยี่ยม พร้อมแท่นบูชา อุปกรณ์สำหรับทำพิธีกรรม (Chew, 2015)

สำหรับในประเทศไทยมีตัวอย่างการคัดเลือกผ่านจิตวิญญาณ ได้แก่ ร่างทรงเทพเจ้าจีนตามศาลเจ้าต่างๆ ซึ่งปรากฏให้เห็นทั่วทุกภาคในประเทศไทย ตัวอย่างเช่น ศาลเจ้าพ่อสำเร็จ โรงเจไท่เอ็กตั่ว จังหวัดสมุทรสาคร ประวัติของศาลเจ้าพ่อสำเร็จเกี่ยวข้องกับชีวิตของนาย จื้อ ตั่งนาวา ซึ่งในสมัยวัยรุ่น นายจื้อเคยหมดสติไปเจ็ดวัน ญาติพี่น้องคิดว่าเสียชีวิตแล้ว แต่ฟื้นกลับขึ้นมาใหม่ โดยนายจื้อบอกว่าได้รับการติดต่อจากเจ้าพ่อสำเร็จให้รับเป็นร่างทรงเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านที่เจ็บไข้ได้ป่วย เมื่อนายจื้อเป็นร่างทรงแล้วก็เริ่มสร้างรูปปั้นเจ้าพ่อองค์เล็กในท่านั่งสมาธิ มือขวาทือธม มือซ้ายกำมือและชี้นิ้วไปข้างหน้า พร้อมสร้างศาลขึ้นมาทำให้ผู้คนในชุมชนเชื่อว่าท่านได้รับการติดต่อจากองค์เทพและเป็นที่ยอมรับ (นฤพนธ์ ดัวงวิเศษ, 2560)

3) การสืบทอดโดยการแต่งตั้งตามความเหมาะสม ในหลายวัฒนธรรมการบริหารศาลเจ้าหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการสืบทอดตามสายเลือดหรือการเลือกจากเชื้อสายทางจิตวิญญาณเท่านั้น แต่มีแนวทางการสืบทอดผู้จัดการศาลเจ้าในรูปแบบคณะกรรมการ หรือแต่งตั้งตามความเหมาะสม ซึ่งเน้นการคัดเลือกบุคคลตามคุณสมบัติความรู้และความสามารถในการบริหารจัดการ การจัดการลักษณะนี้พบได้มากในปัจจุบันที่ศาลเจ้าเองมีภารกิจหลายด้าน จึงต้องการผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ทั้งด้านการทำบัญชี การประกอบพิธีกรรม ความเข้าใจในประวัติความเป็นมาของศาลเจ้า ฯลฯ โดยข้อดีของการสืบทอดโดยแต่งตั้งตามความเหมาะสมนั้นจะช่วยให้การบริหารจัดการเกิดความโปร่งใส รวมถึงการพัฒนาศาลเจ้ามีความเป็นมืออาชีพ ในประเทศไทยมีศาลเจ้าหลายแห่งในปัจจุบันที่ผู้จัดการได้รับเลือกจากการแต่งตั้ง ได้แก่ ศาลเจ้าเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ ศาลเจ้าเล่งจูเกียง จังหวัดปัตตานี เป็นต้น เหล่านี้เป็นศาลเจ้าจีนที่มีคณะกรรมการศาลเจ้า และมีผู้จัดการศาลเจ้าเป็นตำแหน่งที่แต่งตั้งขึ้นตามความเหมาะสม มีข้อสังเกตว่าศาลเจ้าที่มีผู้จัดการตาม

ความเหมาะสมมักจะมีบทบาทด้านอื่นๆ นอกเหนือจากการเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ อาทิ เป็นศาลเจ้าที่มีการจัดตั้งมูลนิธิเพื่อทำงานสาธารณกุศล มีบทบาทในฐานะสถานที่ท่องเที่ยว มีโรงเรียน หรือโรงพยาบาลเชื่อมโยงกับการดำเนินการของศาลเจ้า เป็นต้น

4) การสืบทอดรูปแบบอื่นๆ นอกจากการสืบทอดศาลเจ้าที่ได้กล่าวมาแล้ว พบว่ายังปรากฏการสืบทอดรูปแบบอื่นๆ อาทิ การสืบทอดโดยอาศัยความสมัครใจ ที่เปิดโอกาสให้บุคคลที่มีความศรัทธา และผูกพันกับศาลเจ้าเข้ามาจัดการศาลเจ้า โดยมักจะเป็นคนในชุมชนและมีความประสงค์จะร่วมรักษาประเพณีพิธีกรรมของศาลเจ้า ตัวอย่างของการสืบทอดศาลเจ้าลักษณะนี้ เช่น ศาลเจ้าขนาดเล็กในประเทศเกาหลีใต้ที่เรียกว่า “ซอนังดัง” (Seonangdang) ซึ่งเป็นศาลของวิญญาณที่ปกป้องหมู่บ้าน หรือเทพพิทักษ์ประจำหมู่บ้าน พบเห็นได้หลายพื้นที่ในประเทศเกาหลีใต้ บางแห่งเป็นอาคารที่สร้างขึ้นมา บางแห่งเป็นต้นไม้ใหญ่ การสืบทอดผู้จัดการศาลเจ้าไม่ได้มีระบบในรูปคณะกรรมการคัดเลือก หรือสืบทอดทางสายโลหิต แต่จะเป็นศาลประจำหมู่บ้านที่ชาวบ้านในชุมชนร่วมกันดูแลโดยสมัครใจ มีการเซ่นไหว้ประกอบพิธีกรรมประจำปีกันเป็นประจำ ในประเทศไทยเองก็พบการสืบทอดศาลเจ้าลักษณะนี้อยู่จำนวนมากทั้งในศาลเจ้าประจำหมู่บ้านในชนบท หรือ ศาลเจ้าจีนขนาดเล็กในชอยต่าง ๆ เช่น ศาลเจ้าที่ในชอยสุนทรพิมล รองเมือง เขตปทุมวัน

สรุปได้ว่าการสืบทอดผู้จัดการศาสนสถานมีหลายรูปแบบ ได้แก่ การสืบทอดในวงศ์ตระกูล การคัดเลือกตามเชื้อสายทางจิตวิญญาณ การแต่งตั้งตามความเหมาะสม และการสืบทอดโดยสมัครใจ ทั้งนี้แต่ละรูปแบบสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธา ชุมชน และบทบาททางสังคมของผู้จัดการศาลเจ้า ซึ่งช่วยให้ศาลเจ้าดำรงอยู่มาตลอดทุกยุคสมัย

3) แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยการถ่ายทอดความเชื่อและความศรัทธา

การเป็นผู้จัดการศาลเจ้านั้นไม่ว่าจะได้รับการสืบทอดโดยวิธีการรูปแบบใด เมื่อได้รับหน้าที่ดูแลศาลเจ้าแล้วจะพัฒนาความเชื่อ ความศรัทธาต่อศาลเจ้าที่ตนเองมีหน้าที่รับผิดชอบดูแล ซึ่งการมีความเชื่อและความศรัทธาต่อศาลเจ้าที่ดูแลถือว่ามีความสำคัญมาก เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ ทำให้ผู้จัดการสามารถดูแลรักษาศาลเจ้าได้อย่างพิถีพิถันและสอดคล้องกับบริบททางสังคมในปัจจุบัน

การถ่ายทอดความเชื่อและความศรัทธาตามแนวคิดของ Emily Layton, et al. (Layton, et al., 2011) โดยสรุปมีปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการถ่ายทอดความเชื่อและความศรัทธาในศาสนาหลายประการ ได้แก่ 1) ประเพณีทางศาสนา พิธีกรรม และกฎหมาย (religious traditions, rituals, and laws) ซึ่งหมายรวมถึง ความเคร่งครัดมุ่งมั่นต่อประเพณี

พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมที่ปฏิบัติในครอบครัว และความเคร่งในกฎของศาสนา ความเชื่อ 2) เทพเจ้า หรือพระเจ้า (God) หมายถึง ความสัมพันธ์ที่มีกับพระเจ้า การแสวงหาที่พึ่งทางใจและอารมณ์ 3) ระบบความเชื่อ แนวปฏิบัติ ค่านิยม (faith traditions or denominations) ประกอบด้วยองค์ประกอบต่างๆ เช่น การบูชา พิธีกรรม คำสอนด้านจริยธรรม และความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน 4) สมาชิกกลุ่มผู้ศรัทธา (faith community members) หมายถึง ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ความสัมพันธ์ของคนแต่ละรุ่นในชุมชน การรับใช้ชุมชน และความรู้สึกสนุกสนานในการมีส่วนร่วม 5) พ่อแม่ผู้ปกครอง (parents) หมายถึง การทำหน้าที่ผู้ปกครองในการส่งต่อความเชื่อความศรัทธา และการปฏิบัติตนในงานพิธีกรรม 6) พระคัมภีร์ (scriptures or sacred texts) เป็นงานเขียนที่ถ่ายทอดความเชื่อของศาสนาต่างๆ และ 7) ผู้นำทางศาสนา / ศาสดา (religious leaders) หมายถึง ผู้ที่มีบทบาทหรืออำนาจในการตัดสินประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวกับความเชื่อ หรือการบริหารจัดการศาสนสถาน (Layton, et al., 2011) ซึ่งในงานวิจัยนี้จะนำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นกรอบในการจัดทำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการสืบทอดความเชื่อและความศรัทธาของศาลเจ้า

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่องการสืบทอดของศาลเจ้าเล่าปุนเถ้ากง ถนนทรงวาด ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อเข้าใจถึงวิธีการและบริบททางวัฒนธรรมที่ส่งต่อการถ่ายทอดความเชื่อและความศรัทธาภายในชุมชน เพื่อให้ข้อมูลเชิงลึกควบคู่กับข้อมูลเชิงสถิติจากกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้อง

3.1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ที่มีบทบาทในการปกครองศาลเจ้าเล่าปุนเถ้ากง และกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยใน และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการขึ้นทะเบียนศาลเจ้า คือ สำนักบริหารการทะเบียนกรมการปกครอง

3.2 เครื่องมือในการเก็บข้อมูล โดยใช้แบบสัมภาษณ์เพื่อสอบถามเกี่ยวกับการสืบทอดของศาลเจ้าเล่าปุนเถ้ากง โดยเน้นสอบถามถึงวิธีการสืบทอดของศาลเจ้า พร้อมทั้งบทบาทของผู้จัดการและผู้ปกครองศาลเจ้าในการกำหนดบทบาทของศาลเจ้าในชุมชน และสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของกรมการปกครองเกี่ยวกับแนวทาง กฎเกณฑ์ และคุณสมบัติของผู้สืบทอดศาลเจ้า

3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ซึ่งใช้วิธีการจดบันทึก บันทึกเสียงและภาพถ่าย (ต้องได้รับความยินยอม) ในการบันทึกข้อมูล

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยเชิงคุณภาพจะใช้การวิเคราะห์ข้อมูล 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และบันทึกการสังเกต และ 2) การวิเคราะห์เชิงการเล่าเรื่อง (Narrative Analysis) ศึกษาเรื่องเล่าหรือคำสอนที่เกี่ยวกับความเชื่อในศาลเจ้า เพื่อเข้าใจถึงบทบาทของเรื่องเล่าในการรักษาและถ่ายทอดความศรัทธา

3.5 ขอบเขตการวิจัย ในการศึกษาวิจัยนี้ใช้พื้นที่ในการดำเนินการวิจัยและเก็บข้อมูล คือ ศาลเจ้าเล่าปูนเถ้ากง ถนนทรงวาด จังหวัดกรุงเทพมหานคร เก็บข้อมูลจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงในกระบวนการสืบทอดของศาลเจ้าเล่าปูนเถ้ากง และมีบทบาทในการบริหารดูแลศาลเจ้าเงินเพื่อสืบทอดแก่คนรุ่นหลัง โดยผู้วิจัยทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) เพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant Interview) ได้แก่ ผู้ที่มีบทบาทในการบริหารจัดการศาลเจ้าเล่าปูนเถ้ากงทั้งในอดีตและปัจจุบัน รวมถึงหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการดูแลขึ้นทะเบียนศาลเจ้าเงิน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการดำเนินการสืบทอดศาลเจ้าเล่าปูนเถ้ากง

4. สรุปผลการวิจัย

4.1. บริบททางประวัติศาสตร์และบทบาทหน้าที่ของศาลเจ้าเล่าปูนเถ้ากง

จากการศึกษาพัฒนาการสืบทอดของศาลเจ้าเล่าปูนเถ้ากง ถนนทรงวาดพบว่าจากประวัติของศาลเจ้าที่ยาวนานกว่า 200 ปี สามารถแบ่งพัฒนาการของศาลเจ้าออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่

ระยะที่หนึ่ง (พ.ศ.2367- พ.ศ.2459) ศาลเจ้าเล่าปูนเถ้ากง ถนนทรงวาด สันนิษฐานว่าถูกสร้างขึ้นใน พ.ศ.2367 โดยจารึกไว้ว่าถูกสร้างขึ้นในปีที่ 4 ของกษัตริย์ไต้กวง แห่งราชวงศ์ชิง ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งราชวงศ์จักรีของไทย (ศาลเจ้าเล่าปูนเถ้ากง, ม.ป.ป.) เหตุการณ์การสร้างศาลเจ้าเงินในประเทศไทยเกิดจากความศรัทธา และความเชื่อเรื่องเทพเจ้าของชาวจีนที่อพยพมาจากจีนแผ่นดินใหญ่ ชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานโดยมากจะเป็นเพราะเหตุผลทางเศรษฐกิจ ประเทศไทยเองก็ให้การต้อนรับกลุ่มชาวจีนเป็นอย่างดี อีกทั้งประเทศไทยมีความอุดมสมบูรณ์และความสะดวกในการประกอบอาชีพทำให้ชาวจีนอพยพกันเข้ามา มากขึ้นเรื่อย ๆ การเดินทางมาของชาวจีนก็มักนำเอาความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมของตนเองเข้ามาด้วย (ตัวหนังสือและบุญยิ่ง ไร่สุขสิริ, 2538) สำหรับศาลเจ้าเล่าปูนเถ้ากงก็

เช่นเดียวกัน สร้างขึ้นจากความศรัทธาและความเชื่อของชาวจีนที่อพยพมาจากแผ่นดินใหญ่ ขึ้นเรือที่ท่าหน้าทรงวาด ซึ่งแต่เดิมเป็นท่าหน้าที่ใช้ในการขนส่งสินค้าและมีการติดต่อกับชาวต่างชาติจำนวนมาก ชาวจีนที่อพยพมาต้องการกำลังใจในการทำงานในสถานที่ที่ไกลจากเกิดของตนเอง จึงได้ตั้งศาลเจ้าขึ้นเพื่อเป็นที่เคารพบูชาและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ขอให้อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกป้องคุ้มครองในการดำเนินชีวิตประจำวันและทำกิจการค้า โดยเฉพาะชาวจีนแต้จิ๋ว ทั้งนี้เนื่องจากการเดินทางออกจากประเทศจีนในอดีตมีความลำบากมาก ดังนั้นการนับถือเทพเจ้าเพราะเชื่อว่าเทพคุ้มครองและช่วยเหลือเมื่อต้องเผชิญกับอุปสรรคหรือปัญหาทำให้ตนมีความปลอดภัยประสบความสำเร็จในการทำงาน จึงเปรียบเสมือนกำลังใจที่ทำให้เกิดความมุ่งมั่นและอดทนต่ออุปสรรคในการปฏิบัติงาน

บทบาทของศาลเจ้าจีนในระยะแรกนอกจากการเป็นแหล่งที่พึ่งทางใจแล้ว ยังเป็นศูนย์รวมของกลุ่มคนจีน เปิดพื้นที่ให้กลุ่มคนจีนเข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน คล้ายคลึงกับวัดไทย ในต่างแดนที่เป็นสถานที่ทำกิจกรรมร่วมกันทุกด้าน ไม่เพียงแต่กิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น ยังรวมถึงงานประเพณีพิธีกรรมของจีนอีกด้วย เป็นสถานสงเคราะห์ที่มีการทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ อาทิ การสงเคราะห์ผู้ยากไร้ การจัดการศพไร้ญาติ การช่วยเหลือด้านการแพทย์ และการให้การศึกษาศาลเจ้าเล่าปุนเล่าก่งในระยะที่หนึ่งก็มีบทบาทตามที่ได้กล่าวมาเช่นกัน โดยบทบาทสำคัญของศาลเจ้าเล่าปุนเล่าก่งในระยะที่หนึ่ง ได้แก่

1) การเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เทพเจ้าเล่าปุนเล่าก่งเปรียบเสมือนเทพผู้ใหญ่ในท้องถิ่นของจีนที่คอยดูแลทุกข์สุขของประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ ศาลเจ้าจีนที่อยู่ในตลาดหรือแหล่งที่อยู่อาศัยของชาวจีน หากไม่ประดิษฐานเทพเจ้าเล่าก่งไว้เป็นประธานในศาลก็ต้องตั้งเป็นเทพชั้นรอง ในตลาดสดจำนวนมากจะตั้งเทพเจ้าเล่าก่งเป็นประธาน เพื่อช่วยปกป้องให้ความร่มเย็นและบันดาลให้การค้าเจริญรุ่งเรือง “ปุนเล่าก่ง” เป็นภาษาจีนแต้จิ๋ว ในภาษาจีนกลางจะเรียกว่า “เป็นโถวกง” นักวิชาการชาวจีนหลายท่านมีความเห็นว่า เทพเจ้าเล่าปุนเล่าก่งและตัวแปะก๊งก็คือเทพองค์เดียวกัน เป็นเทพที่นักเดินเรือในสมัยราชวงศ์ซ่งกราบไหว้กัน โดยมีชื่อเดิมว่า “โตวกง” แต่ชาวพื้นเมืองในรัฐปิ่น ประเทศมาเลเซียเรียกเทพองค์นี้ว่า “เป็นโถวกง” ในประเทศฟิลิปปินส์เรียกเทพองค์นี้ว่า “เป็นโถวกัง” เทพเจ้าปุนเล่าก่งนับได้ว่าเป็นเทพที่ชาวจีนแต้จิ๋วและจีนฮกเกี้ยนนับถือมากที่สุด (ประวิณมัย บ่ายคล้อย, 2566) ภายในศาลเจ้าฯ ระยะที่หนึ่งจะมีการจัดตั้งเทพเจ้าหลักเพียงแค่ 2 จุด โดยมีองค์เทพเจ้าเล่าปุนเล่าก่งเป็นประธานองค์เทพดังกล่าวถือเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณที่ครอบคลุมการให้ความช่วยเหลือในทุกมิติของชีวิตในด้านความศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้าเป็นที่เล่าขานกัน โดยมีการขอเทพเจ้าให้อำนวยพรให้ตน

ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ และด้วยความที่คนจีนในระยะแรกที่อพยพมา (ช่วงรัชกาลที่ 3-4) ไม่ได้ถูกจัดอยู่ในระบบศักดินาของไทย มีอิสระในการเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัย อีกทั้งไม่ต้องสังกัดมูลนายเหมือนชาวไทย ทำให้สามารถประกอบอาชีพได้ค่อนข้างอิสระกว่าคนไทย บางส่วนไปเป็นพ่อค้าและร่ำรวยในเวลาต่อมา (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2562. หน้า 11)

บางคนเห็นโอกาสว่ายังขาดสินค้าบางประเภท มองเห็นช่องทางในการนำเข้าสินค้าจากประเทศจีนมาขายในประเทศไทย คนจีนอพยพบางคนเห็นโอกาสทางการค้าที่ผันตนเป็นพ่อค้านำสินค้าจากจีนเข้ามาขายในประเทศไทย เช่น เห็ดหอมแห้ง หน่อไม้จีน จิ๊กโฉ่วจีน ฯลฯ เข้ามาขายซึ่งเป็นที่ต้องการสูงในช่วงนั้น เพราะคนจีนที่อพยพเข้ามายังยึดติดในการใช้สินค้าอุปโภคบริโภคของจีนอยู่ ส่งผลกิจการการค้าประสบความสำเร็จร่ำรวย ก็ยิ่งเพิ่มความศรัทธาต่อองค์เทพเล่าปุนเถ่ากง เชื่อว่าท่านช่วยดลบันดาลให้ประสบความสำเร็จ

2) การช่วยเหลือสังคม อีกบทบาทหนึ่งของศาลเจ้าเล่าปุนเถ่ากงในช่วงระยะที่หนึ่ง คือ การทำหน้าที่เป็นสถานที่พึ่งพิงสำหรับผู้ที่ยากลำบาก โดยศาลเจ้าได้จัดหาข้าวปลาอาหารและสิ่งของจำเป็นเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนให้แก่ชาวจีนที่เดินทางอพยพมา ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ผู้จัดการศาลเจ้าเล่าปุนเถ่ากง ถนนทรงวาด ได้ให้ข้อมูลว่า ศาลเจ้าได้มีบทบาทสำคัญในการดูแลผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาสในพื้นที่มาโดยตลอด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างศาลเจ้ากับชุมชนโดยรอบ

“เมื่อก่อนคนจีนเดินทางมาไกลมาก พอเดินทางมาถึงฝั่งขึ้นเรือมาก็มาพักที่ศาลเจ้า ศาลเจ้านี้เป็นเหมือนศูนย์รวมคนบ้านเดียวกัน ในอดีตจะมีการทำกับข้าวไว้ด้วย พวกข้าวต้มให้คนที่เดินทางมาเหนื่อยๆ ได้กิน จะได้มีเรี่ยวแรง แล้วก็เป็นที่กระจายข่าวด้วย ใครยังไม่มียานทำตรงไหนมีงานว่างชวนกันไปทำ เป็นเหมือนศูนย์รวมเลยที่ศาลเจ้านี้”

(คุณวรรณ จิรบันดาลสุข ผู้จัดการปกครองศาลเจ้า สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2568)

ระยะที่สอง (พ.ศ.2460- พ.ศ. 2549) ในระยะที่สองนี้ถือเป็นระยะเปลี่ยนผ่านของศาลเจ้า เนื่องจากการบูรณะศาลเจ้าใหม่โดยใช้ระยะเวลาถึง 28 ปีจึงแล้วเสร็จ เกิดความล่าช้าจากเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 และเหตุปัจจัยอื่นๆ บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับการบูรณะศาลเจ้าสรุปได้ว่าศาลแห่งนี้เป็นศาลที่ชาวจีนแต่จิวโพ้นทะเลในเมืองไทยให้ความเคารพอย่างสูง ช่วง พ.ศ. 2460 ได้มีการสร้างใหม่ด้วยเงินบริจาคคณะกรรมการและผู้มีจิตศรัทธา รวมเป็นเงิน 36,000 บาท ใช้เวลาสร้าง 28 ปีจึงแล้วเสร็จสมบูรณ์ใน พ.ศ. 2488 (ศาลเจ้าเล่าปุนเถ่ากง, ม.ป.ป.) ในช่วงระยะนี้ศาลเจ้ายังคงบทบาทด้านการเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยเชื้อสายจีน

ในชุมชนอยู่มีการอัญเชิญเทพเจ้าอื่นๆ มาประทับเพิ่มเติม เพื่อตอบสนองความต้องการด้านจิตวิญญาณของผู้คน อีกทั้งศาลเจ้ายังมีบทบาทหน้าที่ในการอนุรักษ์ประเพณีพิธีกรรมจีนอย่างต่อเนื่อง บทบาทของศาลเจ้าในระยะที่สองนี้พบว่ามีความเปลี่ยนแปลงไปจากระยะที่หนึ่งอยู่บางประการ กล่าวคือ บทบาทในการช่วยเหลือสังคมที่มีกิจกรรมรูปแบบใหม่ เมื่อไม่มีชาวจีนอพยพขึ้นเรือที่ท่าเรือดังเช่นในอดีต จากที่เคยเป็นแหล่งรวมการจ้างงาน และจัดหาข้าวต้มให้รับประทานเมื่อขึ้นเรือ ก็เปลี่ยนเป็นการให้ทานบริจาค หรือที่เรียกว่า “งานเทกระจาคา” เป็นต้น

ระยะที่สาม (พ.ศ. 2550 ถึง ปัจจุบัน) ในพ.ศ. 2550 ได้มีการบูรณะซ่อมแซมศาลเจ้าครั้งใหญ่ และสร้างซุ้มประตูศาลเจ้าเพื่อเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมีพระชนมพรรษา 80 พรรษา โดยสมาคมแต่จิวแห่งประเทศไทย จัดสร้างน้อมเกล้าฯ ถวายด้วยงบประมาณการก่อสร้าง 10 ล้านบาท ตามแผนจารึกไว้บนผนังอาคารส่วนหน้า ด้านซ้ายมือเมื่อผ่านธรณีประตูศาลเจ้าเข้ามา ศาลเจ้าในปัจจุบันมีการปรับปรุงไปตามยุคสมัยในหลายด้าน (ศาลเจ้าเล่าปุนเถ้ากง, ม.ป.ป.) ซึ่งจากการสัมภาษณ์คุณวรรณ จิรบันดาลสุข ผู้จัดการปกครองศาลเจ้า พบว่าศาลเจ้าเล่าปุนเถ้ากงมีบทบาทเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับในอดีตหลายประการ ดังนี้

1) การกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว ในปัจจุบันศาลเจ้าเล่าปุนเถ้ากงมีบทบาทโดดเด่นเพิ่มขึ้นในการกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ด้วยสถานที่ตั้งของศาลเจ้าตั้งอยู่ในเส้นทางที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวหลัก ไม่ว่าจะเป็นย่านเยาวราชที่เป็นย่านคนจีนดั้งเดิมที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาอย่างต่อเนื่อง และถนนทรงวาดเองที่ปัจจุบันเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ (ความนิยมเพิ่มมากขึ้นหลังการจัดกิจกรรมทรงวาดวิถีที่จัดเป็นประจำทุกปี) จากทำเลที่ไม่ไกลจากเส้นทางท่องเที่ยวเหล่านี้ทำให้ศาลเจ้าเล่าปุนเถ้ากงถูกจัดวางให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งอยู่ในเส้นทางท่องเที่ยวด้วย อีกทั้งปัจจุบันพบว่าผู้คนหันมาให้ความสนใจกราบไหว้ขอพรเทพเจ้าเพื่อความหวังและสร้างกำลังใจความมั่นใจในชีวิตหวังผลสัมฤทธิ์ด้านต่างๆ มากขึ้น หรือที่เรียกว่า “สายมู” (อาทิตยา ม้ามณีแดง, 2568) ศาลเจ้าเองก็มีความศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้าเล่าขานกันเป็นที่เลื่องลือ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวกลุ่มดังกล่าวเดินทางมากราบไหว้เพื่อขอพรเป็นจำนวนมาก จากเดิมผู้คนที่มาสักการะจะเป็นคนในชุมชน หรือเป็นคนเชื้อสายจีนที่มีความผูกพันกับศาลเจ้าแห่งนี้

2) การเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ ศาลเจ้าเล่าปุนเถ้ากงเป็นศาสนสถานของจีนที่ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมสำคัญที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นแหล่งเรียนรู้หลายด้าน ด้วยเหตุที่ศาลเจ้ามีอายุกว่า 200 ปี และได้ก่อสร้างตามค่านิยมแบบจีนสกุลช่างแต่จิว อาคาร

แบ่งออกเป็น 4 ห้อง ตกแต่งลวดลายงานช่างแกะที่สวยงามตามสกุลช่างแบบจีน ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ศรัทธาการสร้างสถาปัตยกรรมของจีนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ผู้จัดการดูแลศาลเจ้ายังให้ความอนุเคราะห์บอกเล่าความรู้เกี่ยวกับศาลเจ้าเล่าปุนเล่าก่งและการสักการะ บูชาเทพเจ้าผ่านสื่อต่าง ๆ มากมาย อาทิ ในช่องทางยูทูปหลายรายการ ประเด็นในด้านความเชื่อ ความเลื่องชื่อด้านอิทธิฤทธิ์ของตัวเหล่าเอี้ยก้งและองค์เล่าปุนเล่าก่งของศาลเจ้าแห่งนี้ ผู้ที่มาขอด้านการธุรกิจการงาน ด้านการศึกษา จะสัมฤทธิ์ผลสมปรารถนา ผู้จัดการดูแลศาลเจ้าบอกเคล็ดลับในการขอพรให้สมหวังว่าในวันเทศกาลง่วนเซียว (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 1 ตามปฏิทินการเกษตรจีน) ในอดีตจะเป็นวันที่คนมากมายมาขอพร ขอโชคลาภ โดยสามารถอธิษฐานต่อเทพเจ้าว่าขอหยิบส้ม/ถึงไซ (สิงโตน้ำตาล) (ขึ้นอยู่กับการอธิษฐานของแต่ละบุคคล) ของคนอื่นกลับบ้าน หากสำเร็จสมปรารถนาจะมาถวายส้มคั้นแปดผลในปีหน้า เป็นต้น ซึ่งในอดีตในวันเทศกาลผู้คนสามารถทำเช่นนี้ได้

3) การอนุรักษ์ประเพณีพิธีกรรมจีน ศาลเจ้าแห่งนี้สืบทอดพิธีกรรมตามประเพณีของชาวจีนที่สะท้อนแนวคิดและความเชื่อแบบดั้งเดิมดังที่ปรากฏบนป้ายแจ้งกำหนดวันสำคัญประจำปีข้างประตูเพื่อย้ำเตือนผู้มีจิตศรัทธาให้ทราบล่วงหน้า ได้แก่ วันง่วนเซียว วันคล้ายวันเทวสมภพของเทพตัวเหล่าเอี้ยก้ง วันสารทชิงกระจาด วันคล้ายวันเทวสมภพของเทพปุนเล่าก่ง และงานฉลองตอบแทนคุณเทพประจำปี

นอกจากนี้ทางศาลเจ้าเล่าปุนเล่าก่งยังได้ดำเนินการคัดเลือกบุคคลเป็นองค์สมมติพระโพธิสัตว์กวนอิมประทับบนรถบุปผชาติเพื่อให้ผู้มีจิตศรัทธาเคารพสักการะในประเพณีงานเจียววาระระหว่างปลายเดือนกันยายนถึงกลางเดือนตุลาคมของทุกปีตั้งแต่ พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา ตามความคิดริเริ่มของคุณวรรณ จิรบันดาลสุข ผู้จัดการปกครองศาลเจ้าเล่าปุนเล่าก่งคนปัจจุบัน โดยประสานความร่วมมือกับสำนักงานกรุงเทพมหานครและสภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์ (คุณวรรณ จิรบันดาลสุข ผู้จัดการปกครองศาลเจ้า สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2568)

4.2. พัฒนาการการสืบทอดของศาลเจ้าและปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดของศาลเจ้าเล่าปุนเล่าก่ง ถนนทรงวาด

การสืบทอดของศาลเจ้าจีนในสังคมไทยไม่ได้เป็นเพียงกระบวนการถ่ายทอดหน้าที่ในการดูแลสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่ถ่ายทอดเรื่องราว ตำนาน อีกทั้งประเพณีพิธีกรรมแบบจีนด้วย อย่างไรก็ตาม การสืบทอดของศาลเจ้าในบริบทสังคมปัจจุบันเผชิญกับความท้าทายหลายประการ อาทิ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว

การขยายตัวของเศรษฐกิจเมือง การเปลี่ยนแปลงค่านิยมของคนรุ่นใหม่ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบในการขึ้นทะเบียนดูแลศาลเจ้า ปัจจยเหล่านี้ส่งผลให้รูปแบบการสืบทอดของศาลเจ้าแตกต่างไปจากอดีต ทั้งในด้านผู้สืบทอด บทบาทหน้าที่ และความหมายของการเป็น “ผู้จัดการศาลเจ้า” ในปัจจุบัน จากบริบทดังกล่าว การศึกษาพัฒนาการการสืบทอดของศาลเจ้าเล่าปูนเถ้ากง ถนนทรงวาด จึงมีความสำคัญในการทำความเข้าใจว่าตั้งแต่ในอดีตมาจนถึงปัจจุบันกระบวนการสืบทอดได้ปรับตัวอย่างไรภายใต้เงื่อนไขของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และปัจจัยใดมีอิทธิพลต่อการสืบทอดของศาลเจ้า โดยแบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่

ระยะที่หนึ่ง (พ.ศ. 2367- พ.ศ. 2459) การบริหารจัดการศาลเจ้าในระยะที่หนึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยังก่อตั้งศาลเจ้า การแต่งตั้งผู้จัดการศาลเจ้าในระยะแรกเป็นการคัดเลือกแต่งตั้งตามความเหมาะสม (คุณสุวรรณณี เจริญเลิศวิ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2567) โดยสันนิษฐานว่าการจัดการดูแลศาลเจ้าเล่าปูนเถ้ากงเลือกบุคคลที่มีความสามารถและได้รับความไว้วางใจในการบริหารจัดการของศาลเจ้า เป็นบุคคลที่มีลักษณะความเป็นผู้นำ โดยคนกลุ่มนี้มีความเชื่อและศรัทธาในเทพเจ้าจากบ้านเกิดอยู่แล้ว ตามคติความเชื่อของชาวจีน ปัจจยเรื่องเทพ หรือเทพเจ้า (God) จึงเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความความเชื่อและความศรัทธาของศาลเจ้าฯ เทพเจ้าดำรงสถานะเป็นที่พึ่งทางใจในยามสับสน กลัดกลุ้ม เศร้าหมอง หรือหมดหนทาง ทั้งในอดีตจวบจนปัจจุบัน การสื่อสารกับองค์เทพโดยการเสี่ยงทายโชคชะตาเพื่อล่วงรู้เหตุการณ์ในอนาคต วิงวอนให้องค์เทพเมตตาบันดาลตามความประสงค์ หรือขอคำชี้แนะเมื่อตกอยู่ในสถานการณ์ที่ยากลำบาก ได้แก่ การเสี่ยงเซียมซีและการโยนไม้คู่ประกบเสี่ยงทาย ความศักดิ์สิทธิ์ขององค์เทพที่ดลบันดาลคำอธิษฐานของผู้มีจิตศรัทธาตามความประสงค์ โดยเฉพาะเรื่องกิจการค้าขายเป็นที่เล่าขานเลื่องลือปากต่อปาก ส่งผลให้เกิดความใส่ใจในการบริหารจัดการศาลเจ้าเป็นอย่างดี เพราะถือเป็นที่พักพิงขององค์เทพ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยเรื่องสมาชิกกลุ่มผู้ศรัทธา (faith community members) การได้เข้ามาบริหารจัดการศาลเจ้า ไม่ว่าจะเป็นการช่วยประกอบพิธีกรรม หรือจัดกิจกรรมช่วยเหลือพี่น้องชาวจีนที่อพยพมาก่อนเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชาวจีน (sense of community) ร่วมกัน

ระยะที่สอง (พ.ศ. 2460- พ.ศ. 2549) ในช่วงเวลานี้ศาลเจ้าเล่าปูนเถ้ากงดำเนินการมากกว่า 100 ปี ซึ่งปลอดจากผู้อพยพจากประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ขึ้นเรือที่ท่าเรือถนนทรงวาดแตกต่างจากในอดีต ส่งผลให้กลุ่มผู้ศรัทธาในศาลเจ้าเปลี่ยนจากกลุ่มคนจีน

แต่จีวที่อพยพจากบ้านเกิดเมืองนอนมาทำงานในประเทศไทย เป็นกลุ่มลูกหลานของชาวจีนอพยพ ซึ่งความเชื่อและความศรัทธาต่อเทพเจ้าจีนในศาลเจ้ายังคงถูกถ่ายทอดอย่างเข้มข้นในระยะนี้

การบริหารจัดการศาลเจ้าในระยะที่สองพบว่าเป็นการผสมผสานระหว่างรูปแบบการสืบทอดในวงศ์ตระกูล (ญาติพี่น้อง) และการเข้ามาบริหารจัดการศาลเจ้าโดยสมัครใจ เนื่องจากในระยะที่สองยังไม่มี การเข้ามาควบคุมดูแลศาลเจ้าอย่างเป็นระบบระเบียบตามกฎหมาย มีการบริหารจัดการร่วมกันหลายคน แบ่งความรับผิดชอบกันเป็นส่วนๆ เช่น ผู้ดูแลอาคารศาลเจ้า ผู้ดูแลที่จอดรถหน้าศาลเจ้า ผู้ดูแลขายอุปกรณ์ รูปเทียนในการบูชา ในระยะที่สองนี้การบริหารจัดการศาลเจ้าร่วมดำเนินการกันหลายคน และแยกส่วนกันอย่างชัดเจน การทำบัญชีรายรับรายจ่ายของศาลเจ้ายังขาดความเป็นระบบ เช่น มีการเก็บค่าที่จอดรถโดยผู้ดูแลลานจอดรถและสามารถบริหารจัดการเงินนั้นได้เอง ผู้ที่จำหน่ายอุปกรณ์ไหว้เจ้าก็บริหารจัดการเงินในส่วนนั้น ส่วนการสืบทอดศาลเจ้าพบว่ามักชักชวนให้ญาติพี่น้องหรือลูกหลานตนเข้ามาช่วยกันดูแลศาลเจ้าต่อไป

จากการสัมภาษณ์เจ้าของกิจการรุ่นที่ 3 (คุณสุวรรณี เจริญเลิศทวี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2567) ที่อาศัยดั้งเดิมในชุมชนที่ตั้งศาลเจ้าพบว่าการถ่ายทอดความเชื่อ และสั่งสอนลูกหลานให้สืบทอดประเพณี พิธีกรรมและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศาลเจ้าอย่างจริงจัง การสืบทอดศาลเจ้าจึงเป็นการผสมผสานระหว่างรูปแบบการสืบทอดในวงศ์ตระกูล (ญาติพี่น้อง) และโดยความสมัครใจ สำหรับกลุ่มที่สืบทอดศาลเจ้าในวงศ์ตระกูล (ญาติพี่น้อง) โดยพบว่ามีปัจจัยการสืบทอดที่สำคัญ คือ ระบบความเชื่อ แนวปฏิบัติ ค่านิยม (faith traditions or denominations) และ พ่อแม่ผู้ปกครอง (parents) ที่ส่งผลต่อการสืบทอด ความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อศาลเจ้าเล่าปุนเถ่ากง และการสืบสานพิธีกรรมทางศาสนา ความประสงค์ที่จะเข้ามาดูแลไม่ว่าจะสืบทอดในวงศ์ตระกูล (ญาติพี่น้อง) หรือโดยสมัครใจ มีปัจจัยพื้นฐานมาจากปรัชญาขงจื้อและปัจจัยความเชื่อความศรัทธาต่อเทพเจ้าในลัทธิเต๋า ซึ่งลัทธิเต๋ามุ่งเน้นการสักการะบูชาเช่นเดียวกับลัทธิขงจื้อ ในพิธีกรรมบูชามีการถวายเครื่องบูชาต่าง ๆ เช่น รูป น้ำชา ดอกไม้ ผลไม้ โคมไฟ เป็นต้น ทั้งสองปัจจัยนี้หลอมรวมและฝังรากลึกอยู่ในความรู้สึกนึกคิดของผู้ที่เคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขงจื้อเชื่อว่าแก่นแท้ทางจิตวิญญาณของความกตัญญู คือ การเคารพ การกระทำต้องสอดคล้องกับพิธีกรรม คือ การบูชา และขงจื้อกล่าวว่าการสืบทอดเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษเป็นความกตัญญู ดังนั้นการทดแทนพระคุณด้วยการสืบทอดประเพณี พิธีกรรมการดูแลศาลเจ้าที่ประทับของเทพเจ้า อีกทั้งการบูชาของเทพจึงสืบทอดต่อมายังคนรุ่นหลังด้วย ในภายหลังมีองค์เทพที่ประดิษฐานใหม่

ถูกอัญเชิญมาประทับที่ศาลเจ้าเพิ่มขึ้น อาทิ ทิ๊งหรือเทพแห่งท้องฟ้า ตัวเหล่าเอี้ยกงหรือเจ้าพ่อเสือ พระโพธิสัตว์กวนอิม พระสังกัจจายน์ พระอรหันต์จีกง ไฉ่ซิงเอี้ยหรือเทพแห่งโชคลาภ และ เทพทวารบาล จึงครอบคลุมการไหว้ขอพรได้นานัปการและดึงดูดผู้มีจิตศรัทธาได้มากกว่า เทพเจ้าองค์เดียว

“คืออาม่าเนี่ยมาพร้อมอากงแล้วองกงก็เสียไป อาม่าเป็นผู้หญิงต้องดูแลครอบครัว ก็มาไหว้ม่า ฟังพาสักคัต์ลืทธิที่ศาลเจ้านี้แหละ จนกระทั่งผ่านวิกฤติต่างๆ ไปได้ ก่อนอาม่าเสียเนี่ยแกสั่งไว้เลย ต้องไหว้ต่อ พาเราไปไหว้ ให้เราดูว่าต้องเตรียมของไหว้อะไรยังงี้ แล้วสั่งเลยว่าต้องมาไหว้ทุก เทศกาล เพราะเชื่อและศรัทธามาก เราก็ต้องไหว้ต่อเพราะอาม่าสั่งไว้”

(คุณสุวรรณี เจริญเลิศทวี สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2567)

จากข้อความดังกล่าวสามารถวิเคราะห์ได้ว่าไม่เพียงแต่ปัจจัยเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ ของเทพเจ้า แต่บทบาทของครอบครัวก็มีอิทธิพลในการสืบทอดศาลเจ้า หรือการสืบทอด ประเพณีพิธีกรรมในศาลเจ้า เนื่องด้วยคนจีนจะเน้นความกตัญญูเป็นหลักสำคัญในการดำเนิน วิถีชีวิต เมื่อพ่อแม่หรือบรรพบุรุษสั่งเสียสิ่งใดไว้ก็จะยึดมั่นในการปฏิบัติตาม เป็นการ แสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษในอีกรูปแบบหนึ่ง

ระยะที่สาม (พ.ศ. 2550 ถึง ปัจจุบัน) การสืบทอดศาลเจ้าช่วงเวลานี้ดำเนินการ โดยสมาคมแต่จีวแห่งประเทศไทยโดยตรง ซึ่งมีโครงข่ายความช่วยเหลือในด้านทุนทรัพย์ใน การบริหารจัดการศาลเจ้าจำนวนมาก เนื่องจากผู้เป็นสมาชิกในสมาคมแต่จีวหลายท่านที่ ตั้งเดิมบรรพบุรุษอพยพมาจากเมืองจีน ผ่านมาหลายชั่วคนลูกหลานของบรรพบุรุษเหล่านั้น กลายเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานจนกลายเป็นเจ้าสัว หรือเจ้าของกิจการมากมาย ส่งผลให้เกิดแนวคิดในการบริหารจัดการศาลเจ้าใหม่อย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากนายก สมาคมแต่จีวแห่งประเทศไทยได้มีนโยบายในการนำศาลเจ้าขึ้นทะเบียนกับกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย เพื่อความมั่นคงของศาลเจ้าเอง ด้วยเหตุผลหลายประการ ได้แก่ เรื่อง ความโปร่งใสและเป็นระบบในการทำบัญชี การบริหารจัดการอย่างเป็นมาตรฐานตาม มาตรฐานของกรมการปกครอง อีกทั้งเป็นการอนุรักษ์ศาลเจ้า เพราะเมื่อขึ้นทะเบียนกับ กรมการปกครองแล้ว ที่ดินของศาลเจ้าจะไม่สามารถถูกนำไปขายได้ในอนาคต ซึ่งเป็นแนวคิด ที่แสดงให้เห็นว่ามีเจตนารมณ์ในการสืบทอดศาลเจ้าให้คงอยู่ตลอดไป

สำหรับการคัดเลือกผู้จัดการศาลเจ้าในระยะที่สามนี้จะใช้เกณฑ์การแต่งตั้งตาม ความเหมาะสม แบ่งออกเป็น 2 ตำแหน่ง ได้แก่ ผู้จัดการปกครองศาลเจ้า และผู้ตรวจตราศาลเจ้า โดยทั้งสองตำแหน่งไม่มีวาระการดำรงตำแหน่ง ขึ้นอยู่กับการพิจารณาของสมาคมแต่จีวแห่ง

ประเทศไทยเป็นผู้แต่งตั้ง โดยผู้จัดการปกครองศาลเจ้ามีหน้าที่บริหารจัดการกิจการทุกด้านเกี่ยวกับศาลเจ้าเล่าปุนเถ้ากง (คุณวรรณ จิรบันดาลสุข ผู้จัดการปกครองศาลเจ้า สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2568)

สำหรับในระยะที่สามนั้นมีการสืบทอดศาลเจ้าอย่างเป็นระบบ โดยการแต่งตั้งตามความเหมาะสม มีตำแหน่งผู้จัดการปกครองศาลเจ้า และผู้ตรวจตราศาลเจ้าที่มีบทบาทในการบริหารจัดการศาลเจ้า สำหรับกลุ่มที่สืบทอดศาลเจ้าโดยการแต่งตั้งตามความเหมาะสมพบว่ามีปัจจัยการสืบทอดที่สำคัญ คือ ปัจจัยเรื่องเทพ หรือเทพเจ้า (God) โดยผู้จัดการศาลเจ้าเองมีความศรัทธา และ ประเพณีทางศาสนา พิธีกรรม (Religious traditions, rituals) โดยผู้จัดการศาลเจ้าได้รับการคัดเลือกจากความรู้ความเข้าใจเรื่องธรรมเนียมการไหว้ พิธีกรรมการไหว้เทพเจ้าจีน และความผูกพันกับศาลเจ้า ตามความเชื่อของลัทธิขงจื๊อที่สืบทอดมายาวนานนับพันปีและความคิดอนุรักษ์นิยม(คุณวรรณ จิรบันดาลสุข ผู้จัดการปกครองศาลเจ้า สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2568) ชาวจีนจะมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสักการะเทพเจ้าเป็นกิจวัตรประจำเทศกาลภายในศาลเจ้า อาทิ ตรุษจีน เทศกาลกินเจ สารททึงกระจาด วันไหว้แม่โพสพ งานฉลองตอบแทนคุณเทพประจำปี โดยในการไหว้จะมีการจัดชุดเทียน ถวายเครื่องเซ่นไหว้ (ได้แก่ ผลไม้ อังถัญ ก้วย (ขนมลูกท้อสีแดง) ฮวกก้วย (ขนมฟูไหว้เจ้า) หนึ่งก้วย (ขนมไข่โบราณ) ขนมเปี๊ยะ ขนมจันอับ ตัวกิมกระทง เทียงเถ่าจี้ ฯลฯ) แด่องค์เทพกราบไหว้ บริจาคเงินทำบุญ เพื่อเสริมความเป็นสิริมงคล รวมถึงการเติมน้ำมันตะเกียงเพื่อสะเดาะเคราะห์ เหล่านี้ล้วนเชื่อมโยงความผูกพันกลายเป็นสายใยระหว่างศาลเจ้ากับผู้ที่แวะมาสักการะผ่านพิธีกรรมดังกล่าว ผู้จัดการศาลเจ้าต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องงานประเพณีพิธีกรรมเหล่านี้เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มศาสนิกชนผู้ศรัทธาได้ โดยพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนนี้กลายเป็นหลักการให้ผู้คนยึดถือปฏิบัติสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น และหล่อหลอมผู้มีจิตศรัทธาจากหลากหลายพื้นที่ให้เป็นหนึ่งเดียว ก่อเกิดเป็นพลังแห่งความสามัคคี อีกทั้งเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงจิตสำนึกของความกตัญญูต่อองค์เทพ

5. การอภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาการสืบทอดของศาลเจ้าเล่าปุนเถ้ากง ถนนทรงวาด โดยมุ่งเน้นพัฒนาการและปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดของศาลเจ้า พบว่าแบ่งได้เป็น 3 ระยะตามช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงการบริหารกิจการของศาลเจ้า ได้แก่ ระยะที่หนึ่ง การคัดเลือกผู้จัดการศาลเจ้าโดยการแต่งตั้งตามความเหมาะสม กล่าวคือ การคัดเลือกบุคคลที่มี

ความสามารถและได้รับความไว้วางใจในการบริหารจัดการกิจการของศาลเจ้าในระยะเริ่มก่อตั้ง สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อการถ่ายทอดความเชื่อและการสืบทอดศาลเจ้า คือ เทพเจ้า และ สมาชิกกลุ่มผู้ศรัทธา ระยะที่สอง การคัดเลือกผู้จัดการศาลเจ้าเป็นการผสมผสานระหว่าง รูปแบบการสืบทอดในวงศ์ตระกูล (ญาติพี่น้อง) และการเข้ามาดูแลศาลเจ้าโดยสมัครใจ สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อการถ่ายทอดความเชื่อและการสืบทอดศาลเจ้า คือ ระบบความเชื่อ แนวปฏิบัติ ค่านิยม และ พ่อแม่ผู้ปกครอง และระยะที่สาม การคัดเลือกผู้จัดการศาลเจ้าโดยใช้เกณฑ์การแต่งตั้งตามความเหมาะสมภายใต้กฎหมายของรัฐบาล (กรมการปกครอง) สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อการถ่ายทอดความเชื่อและการสืบทอดศาลเจ้า คือ เทพเจ้า และ ประเพณีทางศาสนา พิธีกรรม

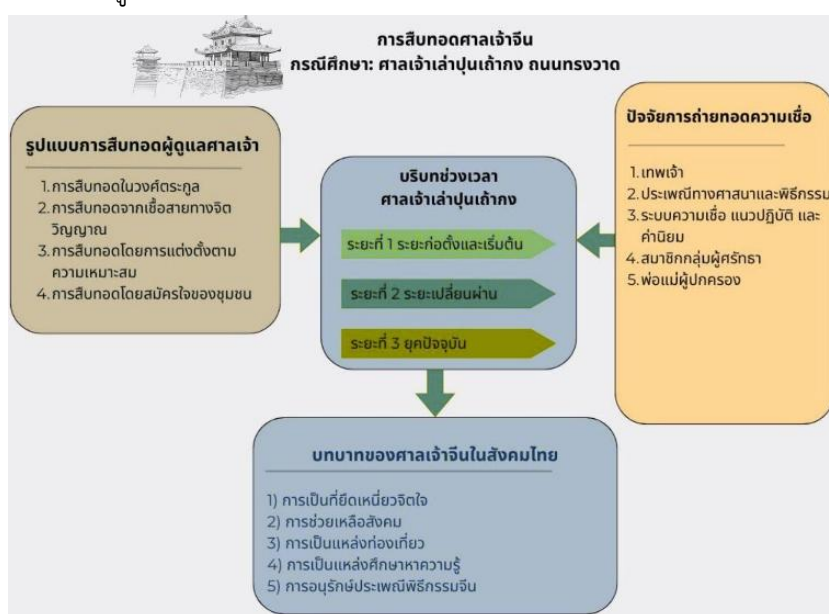
อีกประเด็นที่น่าสนใจ คือ โดยภาพรวมปัจจัยที่มีผลสำคัญต่อการสืบทอดศาลเจ้า สอดคล้องตามแนวคิดการถ่ายทอดความเชื่อและความศรัทธาตามแนวคิดของ Emily Layton, et al. (Layton, et al., 2011) ได้แก่ ประเพณีทางศาสนา พิธีกรรม และกฎหมาย (religious traditions, rituals, and laws) เทพเจ้าหรือพระเจ้า (God) ระบบความเชื่อ แนวปฏิบัติ ค่านิยม (faith traditions or denominations) และ สมาชิกกลุ่มผู้ศรัทธา (faith community members) พ่อแม่ผู้ปกครอง (parents) (Emily Layton, et al., 2011) อย่างไรก็ตามในกรณีของศาลเจ้าเล่าปูนเถ่ากงมีปัจจัยที่ไม่สอดคล้องกับแนวคิด คือ พระคัมภีร์ (scriptures or sacred texts) และผู้นำทางศาสนา / ศาลเจ้า (religious leaders) อาจวิเคราะห์ได้ว่าสาเหตุที่สองปัจจัยนี้ไม่สอดคล้องกับแนวคิดของ Emily Layton, et al. เนื่องจากแนวคิดดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานของกรอบศาสนาหลัก ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ เช่น การมีพระคัมภีร์ คำสอน และผู้นำทางศาสนาที่ชัดเจน แต่ศาลเจ้าจีนในประเทศไทยกลับมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไป ในประเด็นของพระคัมภีร์ ศาสนาหลักทั่วโลกมักมีข้อความศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเอกภาพ เช่น คัมภีร์อัลกุรอานในศาสนาอิสลาม พระไตรปิฎกในศาสนาพุทธ และพระคัมภีร์ไบเบิลในศาสนาคริสต์ ในขณะที่ชาวจีนแผ่นดินใหญ่ที่อพยพมาอาศัยในประเทศไทย นับถือเทพเจ้าตามลัทธิเต๋าและขงจื๊อกันเป็นจำนวนมาก ซึ่งไม่มีคัมภีร์คำสอนที่เป็นระบบหรือเป็นเอกภาพเหมือนศาสนาหลัก นอกจากนี้ การนับถือองค์เทพของจีนในบางกลุ่มตำราไม่ได้ถูกจัดว่าเป็นศาสนาหลักตามกรอบสากล ทำให้ศาลเจ้าจีนในประเทศไทยไม่มีนักบวชประจำศาสนสถานหรือผู้นำทางศาสนาที่มีบทบาทเผยแพร่คำสอนชัดเจน แตกต่างจากศาสนสถานในบางประเทศ เช่น ศาลเจ้าชินโตในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งมีนักบวชประจำและพิธีกรรมที่เป็นระบบ

6. ข้อเสนอแนะ

การสืบทอดศาสนสถานจีนในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นศาลเจ้าจีน หรือวัดจีนในประเทศไทยยังขาดการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบและรายละเอียดเกี่ยวกับรูปแบบการสืบทอดศาสนสถานจีนในประเภทต่างๆ นอกจากนี้ยังขาดการวิเคราะห์และเปรียบเทียบลักษณะการสืบทอดในแต่ละยุคสมัยอย่างเป็นองค์รวม ทำให้เกิดข้อจำกัดในการทำควาเข้าใจบทบาทของผู้จัดการศาสนสถาน และปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้ามามีส่วนดูแลศาสนสถานดังกล่าว

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาการสืบทอดของศาลเจ้าเล่าปุนเล่าก๋ง ถนนทรงวาด สามารถสรุปองค์ความรู้ใหม่ได้ว่า การสืบทอดของศาลเจ้าจีนในประเทศไทยมิใช่รูปแบบเดียว หากแต่เปลี่ยนแปลงตามบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และนโยบายของรัฐ รูปแบบการบริหารจัดการศาลเจ้าปรับเปลี่ยนจากระบบครอบครัวและการสมัครใจไปสู่การแต่งตั้งตามความเหมาะสมภายใต้กฎหมายของรัฐ ปัจจัยสำคัญที่ขับเคลื่อนการสืบทอดในทุกกระยะ ได้แก่ ความเคารพศรัทธาในองค์เทพ ประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา ความผูกพันในสายตระกูล และนโยบายการจัดการศาลเจ้าของภาครัฐ องค์ความรู้จากการวิจัยนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนารูปแบบจัดการศาลเจ้าจีนให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืนสืบไป ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

ที่มา: คณะผู้วิจัย

เอกสารอ้างอิง

- ณัชชา สีนศิริ. (2568). 'ผู้ดูแลศาลเจ้าจีน' กับการบันทึกประวัติศาสตร์คนรากหญ้า. สืบค้นจาก <https://www.the101.world/shrine-keeper-and-history-of-the-grassroots/>
- ถ้วนลีเซิง และบุญยิ่ง ไร่สุขศิริ. (2538). *ความเป็นมาของวัดจีนและศาลเจ้าจีนในประเทศไทย*. คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา.
- ถาวร สิกขโกศล. (2562). ปูนเถ่าก้ง เทพผู้คุ้มครองชุมชนจีนโพ้นทะเล. *ศิลปวัฒนธรรม*, 40(3), 152-169.
- ที่ทำการปกครองจังหวัดสงขลา. (2559). *โครงการคัดเลือกศาลเจ้าบริหารงานดีเด่น ประจำปี พ.ศ. 2559*. ที่ทำการปกครองจังหวัดสงขลา. สืบค้นจาก <https://www.songkhladopa.go.th/file/order/20160318135355vqmek..pdf>
- นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ. (2560). *ชุมชนกับความเชื่อลี้ลับศักดิ์สิทธิ์ ในอำเภอบ้านแพ้ว และอำเภอกะทู้แบบ จังหวัดสมุทรสาคร*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. สืบค้นจาก https://sac-research.sac.or.th/file_thb/293-fullText.pdf
- เนชั่นทีวี. (2568, 11 สิงหาคม). "จตุพร" รบว.พาณิชย์ ลงพื้นที่ถนนทรงวาด ชวนสายซิมสายซิลส์ เช็กอิน. เนชั่นทีวี. สืบค้นจาก <https://www.nationtv.tv/economy-business/economy/378965360>
- ประวิณมัย บ่ายคล้อย. (2566, 31 ธันวาคม). 200 ปี ศาลเจ้าเล่าปุนเถ่าก้ง. สมาคมผู้สื่อข่าวไทย-จีน. สืบค้นจาก <https://www.tcjapress.com/2023/12/31/200years-of-laopuntaokong/>
- มูลนิธิสีมาสงเคราะห์. (ม.ป.ป.). *ประวัติความเป็นมาของศาลเจ้าแซ่ซิม กรุงเทพมหานคร*. สืบค้นจาก <https://simclanthailand.com/history>
- ศาลเจ้าเล่าปุนเถ่าก้ง. (ม.ป.ป.). *ประวัติความเป็นมาของศาลเจ้าเล่าปุนเถ่าก้ง*. สืบค้นจาก <http://laopuntaokong.org/history/index.asp>
- ศุภกาญจน์ สุจริต. (2559). *คติความเชื่อและรูปแบบเทพเจ้า "ปุนเถ่าก้ง" ของชาวจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ : กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร*. การค้นคว้าอิสระในหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. (2562). หน่วยที่ 5 สังคมไทย. ใน *เอกสารการสอนชุดไทยศึกษา หน่วยที่ 8-15*. นนทบุรี: สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

- สุรสิทธิ์ อมรวิชศักดิ์. (2560). “ศาลเจ้าจีนในสังคมไทย : การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลง”. ศาสนาและวัฒนธรรมความเชื่อของชาวจีนโพ้นทะเล. ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับสมาคมเผยแพร่คุณธรรม “เติ้กก่า” จีจินเกาะ. 35-67.
- อาทิตยา ม้ามณีแดง. (2568). มูเตลู: ส่งเสริมหรือบิดเบือนความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย. วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์, 8(2), 470-483.
- Chew, Phyllis. (2015). Leadership and Succession in Chinese Temples. *The International Journal of Interdisciplinary Cultural Studies*, 9, 1-8.
- Keller, Roger R. (2012). "Shinto," *Light and Truth: A Latter-day Saint Guide to World Religions*. BYU.
- Layton, E., Dollahite, D. C., & Hardy, S. A. (2011). Anchors of Religious Commitment in Adolescents. *Journal of Adolescent Research*, 26(3), 381-413.